

Фарид ХУСАЙН

САМАРҚАНД

Девони

Ўзбекча
Озарбайжонча
Русча

шеърий туркум

821.512.162-1

Ў 84

Фарид ҲУСАЙН

САМАРҚАНД

девони

(шеърий туркум)

Тошкент 2019

Билим ва интеллектуал салоҳият

УЎК: 821.512.133-1

84(5Ў)7

Ҳ 21

Лойиҳа раҳбари: *Самир Аббосов*

Таржимон: *Тоҳир Қаҳҳор*

*Китоб Ўзбекистондаги Ҳайдар Алиев номи
Озарбайжон Маданият Маркази лойиҳаси
асосида чоп этилди*

Ҳусайн, Фарид.

Самарқанд девони [Матн] / Шеърӣ туркум. Ф. Ҳусайн.

- Тошкент: “Билим ва интеллектуал салоҳият”, 2019. - 96 б.

КБК 84(5Ў7)

Китобда ҳозирги замон Озарбайжон шеърятининг порлок намояндаларидан бири Фарид Ҳусайннинг “Самарқанд девони” шеърӣ силсиласи ўрин эгаллаган. Бу туркумни шоирнинг фонийлик ҳиси, инсон ҳаёти маъносига яратган шеърӣ обидаси десак ўринлидир. Шеърда дунёнинг фонийлиги, ўткинчилиги ниҳоятда теран, ўзгача мазмунда ўз аксини топган. Китоб икки кадрдон халқнинг руҳи, тафаккури, дунёқараши яқинлигининг шеърӣ ифодаси нуктаи назаридан ҳам ғоятда кадрли. “Самарқанд девони” Озарбайжон-Ўзбекистон адабиётига муносиб туҳфадир.

ISBN 978-9943-5321-6-8

© Ҳусайн, Фарид, 2019

Abdulla Qodiriy nomidagi

viloyat AKM

INV № 2023/3242

Сўзбоши

Замонавий Озарбайжон сарбаст шеърининг ўзига хос услубга ва истеъдодга эга ёш намоён-даси Фарид Ҳусайннинг “Самарқанд девони” номли туркуми бир неча жиҳати билан ажралиб туради. Аввало поэмалар, узун шеърлар, шеъррий туркумлар оз битилаётган ёки умуман ёзилмаётган бизнинг даврда Фарид Ҳусайн “Самарқанд девони” номли туркумни яратиши баробарида, менимча, илк навбатда анъанани тирилтирди. Айни замонда, муаллиф мажозий маънода асарини “девон” дея сифатлар экан, унда мумтоз шарқ ва умумтурк шеърлятидаги ўзига хос тимсоллар, ташбеҳлар ва ўхшатишлардан унумли фойдаланган. Шу билан бирга, бу санъатларнинг баъзиларини янгича, ўзгача йўналишда қўллаган. Ана шу уриниши билан “девон” номига муносиб оҳанглар яратишга интилган.

“Самарқанд девони” туркуми шарқ Рими дея васф этилган бир шаҳар, яъни Самарқанднинг тарихий жойларини зиёрат қилиш жараёнида туғилган шахсий, ижтимоий, фалсафий туйғу ва

тушунчаларни, шунингдек, адабиёт, фонийлик ва мангулик билан боғлиқ фикрларни шеърхон билан ўртоқлашган шоирнинг хаяжонли монологидир. Бу монолог Самарқанд шахрининг тарихи билан чамбарчас боғланиб кетади; чунончи, асар ўқувчида тарихий-шеърый эссе каби таассурот уйғотади. Барча фазилатлари билан “Самарқанд девони” туркуми айна пайтда Озарбайжон-Ўзбекистон адабий алоқаларининг замонавий, порлоқ саҳифаларини ташкил этаётгани билан ҳам қимматлидир.

Мен муаллифни янги асари билан табриклайман, бу шеърый туркумнинг ҳақиқий девонлар каби узоқ умр кўришини тилаб қоламан.

**АНОР,
Озарбайжон Ёзувчилар
уюшмаси раиси**

САМАРҚАНД ДЕВОНИ

(шеърӣ туркум)

Фонийлик туйғусига бағишланади

*Бир ўйла, бу айёмдир, фикр айла, назар сол, кўр,
Даргоҳ ўша даргоҳдир, майдон ҳам ўша майдон.*

*Дерлар, ўйлаб қадам бос, ўз ҳолингга кўз ёш тўк,
Биз тупроқ бўлиб кетдик, сен ҳам тирик тупроқсан.
(“Мадоин харобалари” дан)*

Хоқоний Ширвоний

Мен энди тўрт ёни тарихга тўла,
арвоҳлар қамали ичра яшаган,
отлар кишнашию қилич жарангин
тилини ютган бир шаҳар ичраман –
нафас олмоқдаман оху воҳлардан.
Кунларнинг бирида
куладир толе,
мулойим эгилар кўксига бош ҳам¹ –

---

¹ Шарқ адабиётига мансуб тимсол. Бошнинг кўксига эгилиши кўпинча ғунчага нисбатан ишлатилади; мажозий маънода уялиш, тан бериш, тавозе англамларида ҳам қўлланилади.

инсон кириб борар кўнгил уйига,
киришар эътироф ибодатига;
қалбан сажда айлар,
тавбалар айлар.

Тарих одатидир жим-жит яшамоқ.
Бизнинг одат эса,
йитган одим товушларин тингламоқ
бўғилган наъралардан,
у қонгли саройлардан,
битмаган яралардан...

Кўп нарсалар,
кўп гаплар
бизлар эшитгандан бошқача асли,
боқурман дунёга ўйим чувалиб,
кўзларим тўладир мавхумликларга...

Одамзот тарихин ўрганмоқдаман;
шунақа пайт келарки, инсон
кўздан чет бир бурчакни истар,
ўзича ўзини ҳис этсам дейди,
чираниб етгани мансабдан
кочар –
эришгани шондан,
келажагидан,
жаннатидан...

ҳатто кўркувси қолмас,
кўркмас у тоғларга занжирланишдан.

Деворнинг сиртига ёзилмиш номлар;
олтин ҳарфлар билан битилмиш оят;
қалъа,
минорларга боқурман хайрон.,
инсоннинг тирноқ-ла қазиб,
юксалтиб,
ўзини юксалтмоқ истаганига,
мангуликка ҳавасига,
узоқ яшаш хохишига,
нафсига
қойил қолиб, ўйга ботаман...
Фонийларнинг
абадият тамаъси,
ўчган инсон изларининг қўллари
қўйвормасми
шу ўткинчи одамларнинг ёқасини?!.

На сулс-ла,²
на куфий-ла,³

---

² Сулс –араб алифбосида ёзилган классик хат турларидан бири, X асрда араб хаттоти Абу Али Муҳаммад ибн Муғла тарафидан яратилган.

³ Куфий хати VII асрда Имом Али томонидан яратилган. Илк Қуръон нусхалари ҳам шу хатда битилган.

на насталиқ-ла⁴
ёзма менинг исмимни
териға, Хаттот.
Мен номимнинг унутилишин
хамма ерга битиб қўйганман.
Диққат билан боққанлар кўрар.
Мени ёқтирмаган,
кечирмаганлар
номимга дуч келар ҳар бир лавҳада.

Энди олтин ҳал билан безанган саройларда
ўтиб кетган асрлар алласининг тотти-ла
янги аср виждони масту мустағриқ бўлар.
Сен ўтмишнинг қўшиқларини
шундоққина кўчирма, Хаттот –
балки фақат унутилганлар
чин иқболга эришгандирлар.

Байрамларда уйма-уй
бориб кўрган одамларингни,
шундайин кун келарки,
мозорма-мозор юриб
зиёрат этадирсан.

---

⁴ Настаълиқ хати насх ва таълиқ хатларининг қўшиливи натижасида XIV асрда пайдо бўлган, яратувчиси машҳур хаттот Мир Али Табризийдир.

Бешиқдан қабргача
йўл кўрсатган ўқ ишорасин
на сулс-ла,
на куфий-ла,
на насталиқ-ла
деворларга чизолмассан,
варақларга ёзолмассан, эй, Хаттот!

Дунё кезиб,
кўриб-билгач бўлиб-битган нарсаларни,
тарихнинг тажрибаси деган сўздан ҳижолат
бўлдим.
Англадимки, инсон ўз куч-қудрати ила,
қиличи-ла,
сафсатали “зафарлари”-ла
сирка ичиртирган
қалбидаги адолатига.

Тарих ўтмиш вужудидаги
яраларни кеча-кундуз қашиб,
қонатар.
Қонли қўли,
кесик бошли тепалари-ла
ғўдайган у салтанатлар
тарих кийиб олган
харита кўйлақдаги
қора доғлар каби яшайдир.

Тарихнинг юраги сиқилар қаттиқ,
уриштиролмаसा ҳукмдорларни,
қўчқордай уришса улар, яйрайди.
Такаббур, восвос хондай
баъзиларни эзиб янчмаса,
ҳеч ўзига кела олмайли.

Ўйлайсанки, ёлғон билан ҳақиқат
бир вужудли эгизакдир,
бири ўлса, бириси-да яшамас.
Ундай эмас,
ҳар давроннинг ўз ёлғони бор.
Ҳар замоннинг ҳақиқати
суғоради кўнгилдаги чўлларимизни,
уйимизни,
кўйимизни,
қаровсиз толе мазорини,
бахту қут харобазорини.

Юрак сариқ симга айланган,
юзлар кўлкаланган,
кўллар хўнграб йиғлаётган,
сабр ер бирла яксон бўлган ерда ётибман.
Бундан кейин яшаб турсам одамдай,
сабабларга ташламасман кўз қиримни ҳам,
калтакесак кўзларида ўлиб ётибди
замонанинг қора борлиғи,

келажак-ла ғойиб бўлибдир
кунимизнинг бор баракати.

Пирамида қурмишлар одамларнинг бошидан.
Ҳарамхона қурмишлар
сўйилган туйғусидан.
Саройларга нақш этмишлар
“Оллоҳ” сўзини.

“Бизнинг кучимизга инонмаганлар
қуриб қўйган шахримизга боқсин”⁵ деган
хукмдор,
тинч ухлайвер мазорингда,
ётган ерингда
замонларнинг унутмоқлик ихтиёрини
келажакнинг қўллариндан ол.

Энди шу шоирларнинг ёлғон маорифчилиги,
олимларнинг шубҳали,
занжирли таърифчилиги,
ғижимланган фикрлари мунажжимларнинг,
сарой аёнларининг булбулигўёлиги
тарихлар ойнасини қорайтирган қорадир,
бир қора булутдирки,
барча унинг ичида;

---

⁵ Амир Темурнинг сўзи.

бари хатто сиғинибдир
қиёмат кундаги ватансизликка.

Мунчоқдайин ипга тизилган,
жимирлаган ғолибият сароблари
замон ҳокимининг кўлинда синмиш...

Инсонлар
ҳукмдор,
мўмин кишилар,
олимлар қабрини зиёрат этиб,
кўмилмиш фонийлик саждаларига.

Бу тилсиз мозорга,
шу жимжит қоратошга⁶ қарайман.
Менга гувоҳ бўлар мангу фалаклар,
у зот⁷нинг устига ёғилган ёмғир,
у зотни иситган қуёш иссиғи,
у зотни қоплаган туман тилидан
айтингларки,
биз ёғилган тупроқларга,
сахроларга келдинг сен;
айтингларки,
қизил ғаштли саройлар,

---

⁶ Самарқанддаги, Гури Амир мавқбарасидаги ёдгорлик тоши.

⁷ Темур кўзда тутилмокда.

олтин суви юритилган қиличлар,
ол ипаклар
шу қоратош қаршисида
тикланган бир ҳақиқатнинг обидасидир;
айтингларки,
шу дўппайган мозорлар
қахрамонлик вужудининг шонли бошига
бўрк кийдирган илоҳий кўлдир.

Қуйруғининг остида наштари бор аридек,
ажал сўнгги қадамимиз тўхтатиб қўя олар
ҳаёт билан тўлиб-тошган шу кунимизда.

Зотан ҳаёт умримизга
бир сифноқ бермиш
шу фонийлик ватанинда.

Тарих селин эҳтироси ўлдирганидек
ўлдирарлар
ҳаётнинг шу қари-қуруқ башарасинда.
Туғиладир тагин ажиб
мағлубият тароналари.

Тушар бошимизга бир кун мусибат,
бизни силталамоқ,
уйғотмоқ учун.
Сизнинг ўйингизга ҳечам келмаган

Ўлимлар борлигин эслатмоқ учун,⁸
бошқа йўқотишлар мавжудлигин ҳам.
Ҳали сиз билмаган қанча оғриқ бор,
машаққат,
мусибат келар ногаҳон,
дард билан бахтсизлик қўш-қўша келар,
орзу, умидсизлик тўш-тўша келар,
шаҳар дарвозасининг ғичирлаши-ла
инсоннинг юзига терс ёпиладир
замонанинг эшиги бирдан,
шунда дунё юрагига
Шоҳизинда⁹ жимлиги чўқар.

Чексизликка шайдоликни ўргатган
фалакларга қараб толаман,
кўзим етган юлдузлар-ла сирлашиб,
тикиламан бош-кети йўқ кўрқинч кўкларга...
Қандай соқит
бу индамас,

---

⁸ Умри доим урушларда ўтган, ўлимни оддий ҳодисадай қабул қилган Темур тўнғич боласи Жаҳонгирнинг вафотидан қаттиқ таъсирланган, бу йўқотишга кўниколмаган.

⁹ Шоҳизинда – Самарқанддаги асосий меморий обидалардан биридир. Бу ерда Темур оиласига мансуб кишилар, шунингдек, азиз-авлиёлар дафн этилган макбаралар бор.

бу сир бермас
Энг Улкан Шоҳид!

Юлдузларнинг сайёрлигини,
турғунлигин сайёраларнинг,
илми нужум муҳаббатини
ўрганиб-да,
йилнинг бир кунин
сал янглиш-ла битган бандалар,¹⁰
хужраларда умрини илму фанга берганлар,¹¹
сизлар тиккан ибрат кўйлаги
жоҳиллар жасоратин эгнига тордир,
энди кўкка қарашга вақт ажратмас одамлар,
жим туришни осмондан ўрганмас бирор кимса.

---

¹⁰ Бу мисрада Улуғбек расадхонаси ва мақбараси, у ердаги илм кишиларининг фаолияти кўзда тутилмоқда. Улуғбек 1447 йилдан темурийлар сулоласига бошчилик қилиб, мадраса ва расадхона қурдирган; унинг ҳукмронлик йилларида юз берган илмий кашфиётлар ўрта асрнинг илм-фан, санъат тарихида муҳим аҳамиятга эгадир.

¹¹ Бинолар ичига хужралар қуриш сўфийлар фалсафасига, ахлоқига мос меъморий услубдир. Самарқанддаги кўплаб биноларда хужралар мавжуд. Хужралар боқий дунёни ўйлаш, ўлмасдан аввал ўлиш фалсафасини англашни ифода этади; у фонийлик, ўткинчилик, беҳудалик тимсолидир. Айни пайтда тор хужраларда кун ўтказиш кичинагина ерда яшаш мумкинлигини, кўзи тўкликни ҳам талқин қилади.

Бош эгилган эшикларнинг ортида¹²
бўйин эгдирмаганлар ўтирмас экан,
тузалмайдир букилган қадлар,
кесилган товушлар эшитилмайдир...

Сўзларнинг маҳшари бор
чин шоирнинг қалбида:
у сўзларки – айта билмадик,
у сўзларки, бешигида бўғдик биз,
у сўзларки, кўмдик лоллигимизга;
биноқ ўша гўдак сўзлар
чиқажакдир кўндоклариндан,
билакларин чиқарарлар ипларни ечиб,
бўйнимиздан меҳр-ла кучиб,
яшаб келганимиз ёлғон ўрамидан
тортиб оларлар.
Замон зиндонларида
фитна занжирлари-ла

---

¹² Самарқанддаги Регистон майдонида уч мадраса – Улуғбек мадрасаси (XV аср), Шердор мадрасаси (XVII аср), Тиллакорий мадрасаси (XVII аср) хужраларининг эшиклари одам эгилиб ўтадиган даражада пастак қурилган. Яъни илм олишни мақсад қилган киши илм ва ният эшигидан бош эгиб кириши керак, ўқиш давомида тавозели, эхтиромли бўлиш лозим деган тушунча талқин этилган.

кишанланган кўлимиз,
оёқлар ҳам бўғовда;
орзу дарёларимизни қуритиб,
бизни саҳроларга кўниктирди у
қумлар қадар гуноҳларимиз.

На бошни оғритиб,
на-да чақиб мияни,
на-да зўрлаб ақлу закони
англаб бўлмас дунё маъносин,
максадини умрнинг ҳатто;
бу мушкул тириклик сувин топишдек,
Темурнинг шахмати¹³ каби мураккаб —
хаётда ўсганинг сайин тобора
яраси ҳеч эскирмаётган,
оғриғи ҳеч озаймаётган
виждонга қайрилмоқ каби муаммо.
Юлдузлар тепкисидан роса эзилган,
қуёш топтаб ташлаганлар ичида
ғаройиб бир саркардалармиз:
гўёки жанг қиламиз,

¹³ Амир Темур катта шахмат тахтасида ўйнашни яхши кўрган. У шахматдаги мавжуд тошларга яна икки туя, икки зурафо, вазир ҳамда тагин бир неча тошлар қўшган. Натижада ўйин ўта мураккаб бўлган.

қонлар тўкамиз,
тарихлар ёздирамиз,
ахир ўз дунёмизда
биз ҳам қаҳрамонлармиз,
аслида-чи,
замонига заҳар пиширган ошпаз,
тақвимларни қизилу қораларга бўяган
ношуд бўёқчилармиз.

Тўлган идишга оққан
сув товуши келар ўтмишдан,
кечагина бу кунларни яшамокдан,
шундай кунда қаримокдан минг тавба қилиб,
у ўзининг хилватига –
тарихнинг бир хужрасига чекилган эди.
Аждодлардан хабарсиз бир келажак эса,
ўз-ўзи-ла овунадир куннинг лаззатига гарқ,
томоғида тотти силжир яшалмаган кунларнинг
ҳам...

Ясанишдан, безанишдан сира тўймаган
упа-элик суриб сира зерикмаган бир
жононага ўхшайсан, шаҳар;¹⁴

---

¹⁴ Самарқанд шаҳри кўзда тутилган.

Ўтмишда қопламиш балки гуноҳлар,¹⁵
ғорат либосларни кийгансан балки,
энди томошага чорлайсан элни,
истарсан – фонийлик кўзгуларида
одамлар янада кўпроқ кўринсин.

Дунё бир Хонақоҳ¹⁶ меҳмонхонаси,
унинг лазиз емаклари,
ширинликлари
хуррам этар меҳмонларини,
парвардаси,¹⁷
холволари,¹⁸
нўхат¹⁹ таоми

---

¹⁵ Баъзан Самарқанд гўзаллигини, мўъжизакорлигини, муҳташамлигини тан олмасдан унга қасддан соя солишга интилишлар бўлгани турли олимлар тарафидан очик ё рамзий тарзда ифодаланган; масалан, гўёки Самарқанд шаҳри АмирТемурнинг қулоғига пичиллаб, урушга бор, шаҳарларни ишғол эт ва ғоратлар, ўлжалар билан мени безат, дермиш. Бу Амир Темур юришларидаги юксак мақсадларни ҳаспўшлашга уринган рақиблар ва душманларнинг сўзи эканлиги маълум, албатта.

¹⁶ Улуғбек мадрасаси мажмуасидаги бино; бу ерда кўплаб машҳур кишилар меҳмон қмлинган.

¹⁷ Самарқандда тайёрланадиган қанд.

¹⁸ Самарқанднинг ўзига хос холволари бор.

¹⁹ Нўхотли ва гўштли емак.

кўрки бўлди бизни йиққан дастурхоннинг ҳам.
Тўй нонин²⁰ мазаси оғизда қолди.
Юмшоқ кўрпачалар,
парку ёстиклар
кезиб хорган танимизга жон, ором берди.
Худди шундай жонлантирди қондошликни ҳам,
чин юракдан суҳбатлашдик,
дардлашдик оғир,
ҳақни ҳақ дедик ва
зулмни зулм,
айни зум жонланди мозий, фоже, шон.
Яноқдаги чуқурини жилмайишининг
вафо қудуғига айлантиролган
бир жувоннинг ўйлари каби.

Кўнгли ўксик, ичига ботган,
меvasиз бир хотин²¹ бор экан,

---

²⁰ Самарқандда пишириладиган ўзига хос нон. “Тўй нони” дейиладиган бу нон тури бир ҳафта давомида ҳам яхши сақланади. Ўзига баъзи зирavorлар ҳам сепилади, вазни бошқа нонлардан оғир бўлади.

²¹ Амир Темурнинг хотини Бибихоним кўзда тугилмоқда. У бола туғмаган, аммо кўп яхши ишлари билан катта хурмат қозонган. Эндиликда унинг мақбараси Самарқанднинг муқаддас жойларидан ҳисобланади, боласиз oilалар бу ерни зиёрат этиб, фарзанд кўришга умид қиладилар.

хомила юкини²² кўкка йўллаган,
чорасизлигини қондош,
толесизлигини йўлдош деб билган,
афсонага айланган хотин.

Миш-мишлар тарқалмиш халқ орасида,
ҳаёсизлар уни ҳаёсиз демиш,²³
замон эса ёлғонга тўла,
у бечора йўл излар эмиш.

Дониёлнинг мозорига²⁴ ўхшайди дунё,
қарич-қарич ерда ётмас адолат,
бошқа-бошқа ерлардадир унинг макони.

Шу сув ичган қушлардан
неъмат қайда деб сўрдим,
кўрдимки, у кўкларда экан.

Қайнаб ётган бир бозорга ўхшайди дунё,
ҳар ким унда топганин сотар.

---

²² Қориндаги туғилмаган чакалоқ кўзда тутилмоқда. Бу хусусда Куръони Каримнинг “Ал-талок” сурасида ҳам фикрлар билдирилган.

²³ Масжид меъмори ва Бибиҳоним ҳақидаги афсона назарда тутилган.

²⁴ Самарқандда Дониёл пайғамбарнинг ўн саккиз метрлик мозори бор.

Бир меҳнаткаш аёлдир Сиёб,²⁵
у ҳар саҳар безанади заҳмат ранги-ла,
оқшомгача тинмай ташир кун занбарини,
шомда яшар қўли бўм-бўш қолмоқ шавқини.

Қуръон товушларини симирган бу деворлар,
оятлар-ла нафас олган,
бўялгандир ҳадисларнинг рангига,
нақшланган унга ибрат ҳикоятлари,
шу ибодат саройига²⁶ боқаман ўйчан.
Шу пайт битта ғофил хотин ўтар қаршимдан,
мен ҳеч қачон овозини эшитмайдирган хотин,
узоқлашар тупрокни ҳам авайлаган юриши-ла
ва гуноҳлар астари чок-чокидан сўкиладир
хотиротимда,
айни асно айқаш-уйқаш бўлиб кетар руҳу тан.

Бошимни кўтариб, кўкка қарайман,
бизники бўлмаган,
фақат биз билан
мавжуд шу дунёга тикка қарайман,
келажакка томон шошар соатим,

---

²⁵ Сиёб – Самарқанднинг катта, тарихий бозори. Бу ердаги муҳит, харидорлару сотувчилар, ҳаммоллар, неъматлар, хуллас, барчаси ўрта асрларни эслатади.

²⁶ Бибихоним масжиди кўзда тутилмоқда.

ёқамдан тутганча силкалар кимдир,
эгриқул йилларнинг барчадан пинҳон
умримдан ўғирлаган кунларни кўрсатадир.

Тўтиқушга сўкишни ўргатган шўх боланинг
эсига келмаган кўп сўзларга ботмиш кечмиш.

Шаҳар ҳаваслидир

узоқ яшашга

ёш жононни севган кекса ошиқдай.²⁷

Ўтмишнинг ўтли дардин совутади хаёллар,
илк севги унутилмас,²⁸

илк муҳаббат абадий;

шаҳар хотиротида яшаган бахт туйғуси

зафар севинчидан илк мужда берган

чопарларнинг йўлда ўлган

отларининг жасоратийди.²⁹

---

²⁷ Ҳаролд Лембнинг ёзишича, Темур Самарқандни кекса ошиқ ёш севиклисини суйгандай яхши кўрган

²⁸ Самарқанд мажозан ёш Темурнинг “илк муҳаббати” эди, у илк ғалабасини шу вилоятда қозониб, бу шаҳарни эгаллаганди. Самарқанд амир Темур номини дунёга таратди, у бу шаҳарни шон-шухратининг сабабчиси сифатида ҳам яхши кўрарди.

²⁹ Амир Темурнинг чопарлари отлари ўлгунгача тинмасдан йўл босган, фақат шу тарздагина мактублар ва зарур хабарларни ўз пайтида етказиб туришган; шу боис салтанат ўлкалари йўлларида кўплаб ўлган отларга дуч келинарди.

Эй, шарқ Рими,³⁰

эй, қонли урушларнинг
қовурғасидан яралган зафар Момо Ҳавоси,
хўжасини кутаётган
файтончидек тараддудда бой бердинг
бутун топган-тутганларингни,
юқи ҳам қолмади хазиналарнинг,
айрилдинг сеники бўлмаганлардан...

Дунёни айлантириб аввал жаннат боғига,
сўнгра кийинтирдилар жаҳаннам кўйлагини,
чув тушган бойларнинг қора кунлари каби
оқарди шаҳарнинг қоп-қора сочи;
кудрат ғижимларини текислаб, ерга кўмди
ёндирилган саодат уйларининг устунлари ва
тахталари кўмири-ла қиздирилмиш ўтлик-
дазмоллар.

Менга ўғитномалардан мисол келтирманг, улар
қамиш қаламлар-ла беҳуда заҳматларнинг
терли ёлғонларига ботириб ёзилгандир;
ўймакор ҳиргойиси билан деворга сингган
голибларнинг ибратли сўзлари,

---

³⁰ Асосан “шарқ инжуси” дея тавсифланган Самарқандни
“шарқ Рими” ҳам дейишади.

от йўқолган боғларда³¹
аллақчонлар
зафар чироғининг шуъласи сўнган.

Вақт бир бозор,
ҳар замон очик,
унда ҳар ким умрини сотар
ўзи маъкул кўрган нарҳида.
Ҳаёт
тижоратга ташвиқчи ҳукмдор каби³²
истайдир бозорда мол кўп бўлишини.
Шу тарзда, энг шитоб одимлари-ла
ўз кўлкасин босолмаганлар
уловларин боғлайдирлар ажалнинг кўлкасига.
Ҳар кимнинг қўйнида битта мактуб бор,
бир чопардай ошиқадир у ўз йўлида
завол шамолларини ортида қолдирганча,

---

³¹ Самарқанддаги Тахти Қорача боғи кўзда тугилмоқда. Айтилишича, бу боғ шунчалар катта бўлганки, ривоятга кўра, бир киши отини йўқотиб қўйиб, олти ойдан кейин топган экан.

³² Амир Темур Самарқанд бозорларига ривож берди. У халқни савдо-сотикқа йўналтириб, бозорларни турли молларга тўлдиртирди. Савдонинг юксалиши шаҳар тинчлиги билан боғлиқлигини билган хоқон буни амалга оширди. Айтишларича, бир тўрва олтин билан кеча-кундуз Самарқандни кезган киши ҳеч бир хатарга дуч келмасди.

“кеча-кундуз кўшиғи”-ла ухлатадир қуёшни,
ундан қолар ўтмишга
от жасадлари,
соврулмаган тузтепалар –
пешана шўри,
хорғинликка кўмилган умр.
Шундай ҳар ким манзилга шошар,
ўз-ўзига раҳм этмас асло
қўйнидаги
мактубдаги
азроилнинг муждаси
тўхтатиб қўйгунгача уни бир куни.

**Фарид Ҳусайннинг “Самарқанд девони”
шеърий туркуми ҳақида Озарбайжон
адибларининг матбуот саҳифаларидан ўрин
олган мақола ва мусоҳабаларда
баён этган фикрлари**

Фарид Ҳусайн “Самарқанд девони” номли шеърий туркум яратди. Бу асарни ҳозирги замон Озарбайжон шеъриятидаги сўнгги йилларда рўй берган шеърий ҳодиса деб ҳисоблайман.

САЛИМ БАБУЛЛА ЎҒЛИ
Озарбайжон Ёзувчилар Бирлигининг
Бадий таржима ва адабий алоқалар
марказининг раҳбари, шоир, таржимон
(*moderator.az, 04.03.2019, мусоҳаба*)

“Самарқанд девони”да ички “сюжет” ҳаракатланувчи бўлиб, ўз-ўзини чил-чил синдиради, сўнгра парчалар тўпланиб, композиция яхлитлиги бўлган услубий функционаллик кескин ўзгаришлар билан олға сурилади. Фақат бу силжишлар дохилий “драматургик тизим”, ўзаро уйғун шеърий ҳикоя нуқтаи назарида ҳал эти-

лади ва кейинчалик теранликларда яшириниб, кўринмай қолади. Девон аслида айни вақтда ҳам монолог, ҳамда диалогдир. Шоирнинг ўзи билан, замона билан, айта олмаганларининг осон, ҳатто қофиялар-ла безалган ифодалари билан. Натижада нима ҳосил бўлади? Буни изоҳлаш эмас, фақатгина ҳис қилмоқ мумкин. Бу туркум шоирнинг Самарқандда кўрганлари, туйганларининг бошдан кечирганлари билан қарама-қаршилиги ҳамда қайсидир маънода келишувга боришидир, яъни ўзига четдан назар ташлашидир. Туркум айнан шу жиҳатни, ҳамда қалбига саждасини акс эттиради.

ЖАВАНШИР ЮСИФЛИ,
Филология фанлари доктори
(“Самарқандга ёққан қор” мақоласи,
“Адабиёт газети”, 29.11.18)

Фарид Хусайннинг “Самарқанд девони” бадий илҳомдан, руҳий ларзалардан яралган. Хоқоний Ширвонийнинг “Мадоин харобалари” каби Фарид Хусайннинг “Самарқанд девони” ҳам оламнинг, ҳаётнинг фонийлиги ҳақидадир. Самарқандда нималарни кўрган-кечирганлиги менга номаълум, аммо бу шеърининг силсила Ф.

Хусайннинг у ерда фонийлик, ўлим нафасини ҳис қилганлигидан далолат беради. Бу унинг фанони ўзига хос идрок этиш қобилиятидир.

АСАД ЖАҲОНГИР

Адабий танқидчи,
(*fabula.az*, 26.10.2018, мусоҳаба)

Фарид Хусайннинг достонида номаълумликка синчковлик ва ҳассос ёндашув билан юзма-юз келамиз. Бутун ҳақиқий шеъриятнинг асосида ҳам номаълумликка айнан шундай синчков муносабат туради. Мажҳулни ошкор қилмоқ, номаълумни маълумга айлантирмоқ учун интилган аналитик нарсдан фарқли ўлароқ (албатта, зарурий икки тарафли зиддиятлардан фойдаланадаиган бўлсак), шеърият ўз донишмандлиги билан яқинлашув абадийлигини англатади ва шу сабабдан ҳам Маконда жамланган ашёларнинг, Замонда ўрин олган ҳодисаларнинг қандай бўлса, шундай қолишига ижозат беради, бир сўз билан айтганда шоир шоҳид ролини ўз зиммасига олади.

НИЖАТ МАМЕДОВ

Шоир, таржимон
(“Таржимондан” номли мақоладан)

Фарид Хусайннинг “Самарқанд девони” поэзиямизда, ҳамда унинг ижодида янги поғонага кўтарилишнинг муқаддимаси деса бўлади. Фариднинг бу шеърий туркуми ниҳоятда ўзгача, даврлар ойнабанд зал мисоли; қайси тарафга бурилсанг ҳам фонийлик туйғусининг ўзгармас акси билан юзма-юз қоласан.

КЕНАН ҲОЖИ

Ёзувчи, шоир

(“Адабиёт газети”, 22.12.2018,

“Фонийликнинг аёнлиги” мақоласи)

Layihə rəhbəri: *Samir Abbasov*

Redaktor: *Səlim Babullaoglu*

*Kitab Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına
Mədəniyyət Mərkəzinin layihəsi əsasında çap
olunur.*

Fərid Hüseyn “Səmərqənd divanı”

Kitabda çağdaş Azərbaycan şeirinin parlaq nümayəndələrindən biri olan Fərid Hüseynin “Səmərqənd divanı” poetik silsiləsi yer alıb. Bu şeir silsiləsi şairin fanilik hissinə, insan həyatının mənasına ucaldığı poetik abidə hesab oluna bilər. Dünyanın faniliyi, ötüriliyi, bu şeirlərdə olduqca dərin şəkildə, fərqli məzmununda öz əksini tapmışdır. Kitab iki doğma xalqın ruhunun, təfəkkürünün, dünyagörüşünün yaxınlığının poetik ifadəsi baxımından da olduqca qiymətlidir. “Səmərqənd divanı” Azərbaycan-Özbəkistan ədəbiyyatına dəyərli töhfədir.

ISBN 978-9943-5321-6-8

Fərid HÜSEYN

SƏMƏRQƏND

divanı

poetik silsilə

Daşkənd 2019

Билим ва интеллектуал салоҳият

Ön söz

Çağdaş Azərbaycan sərbəst şeirinin özünəməxsus üsluba və istedadına malik gənc nümayəndəsi Fərid Hüseynin “Səmərqənd divanı” adlı poetik silsiləsi bir neçə baxımdan maraqlıdır: Əvvəla poemaların, uzun şeirlərin, poetik silsilələrin az yazıldığı, yaxud heç yazılmadığı bizim dövrdə Fərid Hüseyn “Səmərqənd “divanı” adlı poetik silsilə qələmə almaqla ilk növbədə ənənəni dirçəldir. Eyni zamanda, müəllifin məcazi mənada “divan” adlandırdığı poetik əsərində klassik Şərq və ümumtürk poeziyasına xas məcaz, təşbeh və bənzətmələri stilizə edir, bəzilərini isə yeni yozumda, fərqli şəkildə təklif edir. Bununla da “divan” adına bəraət qazandırmaya çalışır.

“Səmərqənd “divanı” “Şərqi Roması” adlandırılan bir şəhərin – Səmərqəndin tarixi yerlərini gəzən, bu səfər zamanı şəxsi, ictimai, fəlsəfi duyğu və düşüncələrini, əbədiyyət, fanilik və ötürüklə bağlı fikirlərini bölüşən şairin monoloqudur. Bu monoloq şəhərin – Səmərqəndin tarixi ilə uğurlu şəkildə bağlanır, bəzən oxucuda tarixi-poetik esse təəssüratı yaradır. “Səmərqənd

“divanı” eyni zamanda Azərbaycan–Özbəkistan ədəbi əlaqələrini çağdaş və parlaq səhifəsi kimi də qiymətlidir.

Mən müəllifi təbrik edir, onun bu maraqlı poetik əsərinə həqiqi divan ömrü arzulayıram.

ANAR

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri

SƏMƏRQƏND “DİVANI”

(poetik silsilə)

Fanilik duyğusuna ithaf edilir...

*Zənn eylə o əyyamdır, fikr ilə nəzər sal gör,
Dərgah haman dərgah, meydan da haman meydan.*

*Söylər: ayağın bərk bas, göz yaşını tək rahat,
Biz torpaq olub getdik, sən də diri torpaqsan.*

Xaqani Şirvani “Mədain xərəbələri”

İndi dörd yanı tarix qoxuyan,
ruhlar mühasirəsində yaşayan –
qılınc və nal səslərinin
dilinin batdığı bu şəhərdə nəfəs alıram –
kiminsə ahının üstünə.
Onsuz da, tale günün birində
başımızı aşağı əyir¹ – sinəmizə
və insan öz könül evində
qurşanır etiraf ibadətində – tövbəyə
və qəlbinə səcdə edir beləcə.

---

¹ Şərq ədəbiyyatında bu simvol – başın sinəyə əyilməsi daha çox qönçəyə aid edilir və məcazi mənada işlədilir.

Tarixin adətidir səssiz yaşamaq,
bizim adətimizdi
itən addım səslərini dinləmək:
qanlı saraylarda,
sağalmayan yaralarda.
Çox şey bizə
danışılan kimi deyil deyə
dünyaya baxıram
gözüdolusu nabələdləklə...

Adəm övladının tarixini öyrənirəm:
vaxt gəlir insan,
hamının gözündən yayınıb
doymağını hiss etmək istəyir,
bax onda qaçır yüksəlidiyi vəzifədən,
qazandığı addan,
gələcəyindən,
cənnətindən,
daha onun qorxusu qalmır,
əliboş dağlara zəncirlənməkdən.

Divarın üstündəki adlara,
qızıl qatılmış palçıqla
suvanan qalalara baxıram, –
insanın özünün dırnaqla,
tişəylə, dəmirlə
ölümsüzlüyə həkk etmək həvəsinə –

uzun yaşamaq nəfsinə,
fanilərin əbədiyyət tamahına,
silinmiş insan izlərinin
əlləri yaman yaraşır,
unudulacaq insanların yaxasına.

Nə süslə²,
nə nəstəliqlə³,
nə kufi⁴ ilə
yazma mənim ismimi
dəri üzərinə, Xəttat,
mən öz adımlı
unudulacağım hər yerə qazımışam.
Diqqətlə baxsalar görürlər,
məni bağışlamayanlar
adımlı hər lövhədən oxuya bilərlər.

---

² Ərəb əlifbasında yazılan klassik xətt növlərindən biri sayılan süls X əsrdə məşhur ərəb xəttatı Əbu Əli Məhəmməd ibn Muğlə tərəfindən yaradılmışdır.

³ Nəstəliq xətti XIV əsrin sonunda nəsx və təliq xətlərinin sintezi nəticəsində yaradılmış və ərəb əlifbası ilə yazılan bədii xətt növlərindən birinə çevrilmişdir. Məşhur xəttat Mir Əli Təbrizi tərəfindən yaradılıb.

⁴ Kufi xətti – Qədim tarixə malik olan kufi xətti VII əsrdə meydana gəlmişdir. Ərəb qrafikası ən qədim kufi xətti əsasında İmam Əli tərəfindən yaradılmışdır. İlk “Quran” nüsxələri də məhz bu xətlə yazılmışdır.

İndi qızıllarla bəzədilmiş saraylarda,
ötən əsrlərin laylasının şirinliyindən
yeni əsrin vicdanı məts olur.
Sən keçmişin nəğmələrinin
üzünü köçürmə, Xəttat, –
bəlkə də ancaq unudulanlar
həqiqi taleyini yaşayır.

Bayramlarda ev-ev
baş çəkdiyən adamları,
gün gəlir
məzar-məzar ziyarət edirsən,
beşikdən qəbirə
yol göstərən ox işarəsini,
süslə,
kufiylə,
nəstəliqlə,
nə “çəkə”,
nə yaza bilərsən, Xəttat.

Dünyanı gəzdikcə,
olanları gördükcə
tarixin üzündəki təcrübədən utanıram.
Anlayıram ki, insan öz gücüylə,
qılıncıyla,
dırnaqarası zəfərləriylə
sirkə içirdirmiş qəlbinin ədalətinə.

Tarix keçmişin üzündəki
yaranı gecə-gündüz qaşırır,
qan gölü,
baş təpələri ilə öyünən səltənətlər
tarixin geyindiği
xəritə köynəyində
ləkə yerləri kimi yaşayır.

Tarix yaman darıxırmış,
hökmdarları siqaret kimi
bir-birinə calamağından,
havalı adam başı kimi
taleləri oyan-buyana
bulamağından görürəm.

Sən demə, yalanla həqiqət,
əhvalatla olmuşlar siam ekizlərimiş –
biri öləndə, o biri də yaşamır.
Ona görə hər dövrün öz yalanıyla,
hər vaxt öz həqiqətiylə
sulayır könül səhramızı,
evimizi,
eşiyimizi,
çatlamış tale məzarını,
bəxtin xarabazarını.

Qəlbin sarı simə keçən,
sifətlərin kölgələnən,
əllərin hönkürən,
səbrin üzü qaralan yerdə dayanmışam.
İndi yaşadığım anlar
səbəblərə gözünün ucuyla da baxmır,
yarasa gözlərində ölüb
zamanın qaranlıq sifəti,
gələcəyimizdə qeybə çəkilib
bu günümüzün bərəkəti.

İnsan başlarından ucaldılan piramidalar,
bölüşdürülən hərəmxanalar,
“Allah” sözü divarlarına naxışlanan saraylar,
“Bizim gücümüzə inanmayanlar,
tikdirdiklərimizlə inansınlar”⁵ deyən hökmdar,
rahat uyu məzarında,
olduğun yerdə,
zamanın unutmaq ixtiyarını
al gələcəyin əlindən.

İndi şairlərin kəlmə kəndirbazlığı,
alimlərin şübhə zəncirləri,
münəccimlərin səma əlifbası,
əyanların tərif bülbülləri,

---

⁵ Bu fikir Əmir Teymura məxsusdur.

tarix aynasının arxa üzündə
heç zaman dolmayacaq
bir buluda doluşublar, –
Qiyamət gününün
vətənsizliyinə sığınıblar.
Muncuq kimi sapa düzələn
zəfər ilğımları
vaxt hakiminin əlində qırılıb,
insanlar hökmdar, mömin,
alim qəbirlərinə ziyarətində
fanilik səcdəsində qapanıb.

Bu dilsiz məzara –
bu sakit, qara daşa⁶ baxıram.
Şəhadət gətirə mənə əbədi göylər,
onun⁷ islandığı yağışların,
onu isidən günəşin,
onu çətinə salan dumanın dilindən,
deyin ki, biz yağın torpaqlara,
səhralara,
saraylara gəlmisən,
deyin ki, qırmızı kərpicli saraylar,

---

⁶ Səmərqənddə “Gur-Əmir” mavzoleyində (məqbərə) dəfn olunan Əmir Teymurun məzarı nəzərdə tutulur.

⁷ Əmir Teymur nəzərdə tutulur.

deyin ki, qızıl suyuna çəkilən qılınclar,
al ipəklər
bu qara daşlar önündə
dayanan həqiqətin
pərtlikdən qızarmış yanağıdı,
deyin ki, bu lal məzarlar
qəhrəmanlığın dodağına
“sus” qoyan şəhadət barmağıdı.

Quyruğunun altında neştər gizlədən arı kimi,
gizlədir ölüm sonuncu addımımızı,
hansısa həyat dolu bir gündə.
Həyat ömrümüzə sığınacaq verib
fanilik vətəninə.

Tarix suyun ehtirası öldürdüğü kimi,
öldürür qələbələri, zəfərləri,
həyatın qart üzündə.
Daha əcaib doğulur,
məğlubiyyət nəvələri.

Bir gün bir itki doğulur ömrümüzdə,
bizi silkələmək,
bizi ayıltmaq üçün,
xatırlatmaq üçün ki,

sizin gözləmədiyiniz ölümlər də var;⁸
öyrəşmədiyiniz ağrılar da,
dadmadığınız məşəqqətlər də.
Dərdlə bəxtsizliyi əl-ələ görüb,
arzularla əlçatmazı qol-qola görüb,
şəhər darvazasının səsiylə
örtülür insan üzünə zamanın qapısı,
və Şahi-zində⁹ sükutu çökür dünyanın qəlbinə.

Əlçatmazlığa aşiqliyi öyrədən
göylərə boylanıram,
görə bildiyim ulduzlara,
ucsuz-bucaqsız səmaya baxıram,
necə susqundu,
necə dinməzdi,
necə sirrverməzdi
bu şəhadət nəhəngi.
Ulduzların səyahətini,
səmanın sevgisini,

---

⁸ Ömrü döyüşlərdə keçən, ölümü adilik kimi qarşılayan Teymur ilk övladı Cahangirin vəfatından bərk sarsılmışdı – bu itki ilə barışa bilmirdi.

⁹ Şahi-zində Səmərqənddəki əsas memarlıq komplekslərindən biridir. Burada Teymurun nəslindən olan, habelə müqəddəs şəxsiyyətlərin dəfn olunduğu çoxsaylı türbələr var. Bura həm də qəbiristanlıq sayılır.

ilin günlərini
bircə günlük yanılışla öyrənən bəndələr,¹⁰
elmi hücrələrdə¹¹ mənimsəyənlər,
sizin tikdiyiniz ibrət köynəkləri
cahil cəsərlərinin əyninə gəlmir,
indi səmaya baxmağa vaxt tapmır adamlar –
daha heç kəs susmağı göylərdən öyrənmir.

Baş əyilən qapıların¹² arxasında
boyun əydirməyən adamlar əyləşmədikcə,

---

¹⁰ Bu misrada Uluqbəy rəsədxanası və məqbərəsi, oradakı elm adamların fəaliyyəti nəzərdə tutulur. Uluqbəy (Sultan Al əüdü dövlə Uluq bəy Gurkan, Turğay Mirzə) 1447-ci ildən Teymurilər sülaləsinə başçılıq edib, mədrəsə və rəsədxana yaradıb, onun hakimyyəti illəri elmin sürətli inkişafı dövrü kimi orta əsr elm, sənət tarixində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

¹¹ Binalar daxilində hücrələr tikmək sufi fəlsəfəsi, əxlaqi üçün çox uyğun memarlıq üslubudur. Səmərqənddə əksər tikililərdə hücrələr var. Hücrələr ölümü düşünmək, ölümdən əvvəl ölmək anlayışını ifadə edir, faniyyəti, gəldigedərliyi, hədərliliyi simvolizə edir. Eyni zamanda bu cür hücrələr darlığa sığınmaq, kiçik bir yerdə yaşamağın mümkünlüyünü, gözütöxlüğü təlqin edir.

¹² Səmərqəndə yerləşən məşhur “Registan” (qum meydanı, qum ölkəsi) adlanan meydandakı üç mədrəsədə – Uluqbəy mədrəsəsi (XV əsr), Şir-Dor mədrəsəsi (XVII əsr) və Tilla-Karı mədrəsəsi (XVII əsr) – qapılar alçaq düzəldilib. Bu cür tikili üslulu elm, niyyət qapısından girərkən baş əymək, elm öyrənərkən təvəzökar, ehtiramkar olmaq düşüncəsini təlqin edir.

bükülən qədlər düzələn,
kəsilən səslər eşidilən deyil...
Şair qəlbində sözlərin qiyamət günü var,
o sözləri ki, deyə bilməmişik,
o kəlmələri ki, beşiyində boğmuşuq,
o sözləri ki, susmuşuq,
həmin körpə sözlər
bir gün qundaqlarından qalxacaqlar,
bələklərinin iplərini açıb
boynumuza dolayacaqlar
və bizi yaşadığımız yalanlar boyu sürüyəcəklər.

Vaxtın zindanında
fitnə zəncirləri ilə
qandallanıb ayaqlarımız,
qollarımız,
arzu dəryalarımızı qurudub
bizi səhralara öyrəşdirdi,
qum sayı günahlarımız.

Nə baş sındırmaqla,
nə beyin yormaqla,
nə zəkamızı itiləməklə
dünyanın mənasını,
ömrün məqsədini
dirilik suyu kimi tapmaq olur,

nə də bu Teymur şahmatı¹³ həyatda –
irəlilədiyin xanalarda,
yarası köhnəlməyən,
ağrısı keyiməyən
vicdanı toxtatmaq olur.

Ulduzların təpiyindən əzilə-əzilə,
Günəşin qapazaltısında yaşayan,
əcəb sərkərdələrək:
guya döyüşürük,
qan tökürük,
tarix yazırıq,
öz aləmimizdə qəhrəmanlarıq,
əslindəsə, zəmanəsinə zəhər bişirən aşpaz,
təqvimləri qırmızı və qaralara boyayan
fərsiz rəngsazlarıq.

Dolmuş qaba axan,
suyun səsi gəlir keçmişdən,
dünən bu günlərini yaşamağa,

---

¹³ Əmir Teymur böyük şahmat taxtasının üstündə şahmat oynamağı sevirdi. O, şahmatın mövcud fiqurlarına iki dəvə, iki zürafə, iki keşikçi, iki mantil, vəzir və bir neçə başqa fiqur da əlavə etmişdi, nəticədə oyun və gedişlər xeyli çətinləşmişdi. Bu çox çətin, mürəkkəb, iti zəka tələb edən oyun “Teymur şahmatı” adlanır.

bu günlə yaşlanmağa çoxdan tövbə edib,
o, öz guşənişliyinə – tarixin hücrəsinə çəkilib.
Gələcəksə əcdadlarından xəbərsiz
özündən başlayacaq günün intizarındadı,
onun damağındadır hələ yaşanmamış günü dadı...

Gözəlləşməkdən doymayan,
ənlik-kirşandan usanmayan
qadın kimisən, ey şəhər¹⁴,
keçmiş bəlkə də günaha sövq etmisən,¹⁵
ən gözəl qarət libasları geymisən,
indisə özünə tamaşaya çağırırsan hamını,
istəyirsən gözəlliyin daşa dönməyini,
ecazın lallığını,
işvəkarlığın axırını,
hamı öz gözləriylə görsün,
istəyirsən fanilik aynalarında
daha çox adamın üzünü görünsün.

---

¹⁴ Səmərqənd şəhəri nəzərdə tutulur.

¹⁵ Bəzən Səmərqəndin gözəlliyinin, ecazkarlığının, möhtəşəmliyinin təhrikediciliyi barədə müxtəlif alimlər məcazi, rəmzi mənada yazırlar ki, Səmərqənd şəhəri özü Əmir Teymurun qulağına "pıçıldayırmış": döyüşləri dayandırma, şəhərləri işğal et və qarətlərlə məni bəzə". Sanki Əmir Teymur bu şəhəri daha da gözəl bəzəmək üçün qarətlər edər, gecə-gündüz döyüşərmiş,

Dünya bir Xanəgah¹⁶ “mehmanxana”sı,
ən ləziz yeməkləri,
ən şirin taamları,
ilə xürrəm edər səfərimizi,
parvardası,¹⁷
nahabı,¹⁸
tahibi¹⁹ ilə bəzəyər süfrəmizi.
Getməz ağzımızdan toy nanının²⁰ dadı,
ən yumşaq döşəkləri,
pərqu balışları,
rahat yatacağı ilə döşəyər yerimizi,
sonra elə ağrılarla qardaşlaşdırar,
elə şükürlərlə nəəlac qoyar ki,
hər şey öz diliylə danışar zülmün adından,
və beləcə yaddaşımız yalayar keçmiş səadəti
yanagındakı çuxuru gülüşünün
vəfa quyusuna çevrilmiş bir qadın xəyalından.

---

¹⁶ Bu yer Uluqbəy mədrəsəsi kompleksinə aid binalara aiddir, mehmanxana tipli tikilidir, burada çox hörmətli şəxslər qonaq edilmiş..

¹⁷ Səmərqəndə məxsus ləbləbi növüdür.

¹⁸ Şəkər növüdür, Səmərqənddə çox vaxt çayla bu qənnadı içilir.

¹⁹ Səmərqənddə hazırlanan halva növüdür..

²⁰ Səmərqəndə hazırlanan xüsusi çörəkdir. “Toy nanı” adlanan bu çörək bir həftə qalsa da kiflənmir, boyatlamır. Üstü müxtəlif şeylərlə (düyü, şəkər tozu) bəzədilir və çəkisi normal çörəkdən ağır olur.

Qəlbi bətninə çevrilmiş,
meyvəsiz bir qadın²¹ varmış,
“bari-həmli”ni²² “göylərə göndərən”
nicatsızlığına yol yoldaşı sayan,
bir gün ayaqları əfsanələrə ilişən,
həya namələri xalq arasında dolaşan,
sən demə sevgisinin hüsnünə doymayanlar,
ona xəyanət donu biçibmiş,²³
zəmanəsə yalanları yaraşdıran
fərsətkeş dərziyə çevrilibmiş.

Zəmanə bir Danyal²⁴ məzarıdır,
ədalət hər qarışda deyil,

---

²¹ Bibi-xanım nəzərdə tutulur. Əmir Teymurun həyat yoldaşı Bibi-Xanım dünyaya uşaq gətirməsə də çoxlu xeyirxahlıqlar edərmiş. İndi onun məqbərəsi Səmərqəndin müqəddəs yerlərindən sayılır və uşağı olmayan ailələr oranı ziyarət edir və övladlarının olacağına ümid edirlər

²² Bu ifadə “bətndəki körpə” anlamını ifadə edir. “Qurani-Kərim”də “Əl-talaq” – “Boşanma” surəsində işlənən ifadələrdən biridir.

²³ “Bibi-xanım”ın məscid tikən memarın Bibi-xanımı şərt qarşılığında öpməsi ilə bağlı heç bir fakta, gerçəkliyə əsaslanmayan əhvalat var. Deyilənə görə memar binanı vaxtında təhvil verməsi üçün belə bir şərt qoyur.

²⁴ Səmərqənddəki Danyal peyğəmbərin 18 metrlik məzarı var. Məzarın bu uzunluqda olmasının səbəbi cənazənin hissələrinin bir-birinə yaxın məsafədə ayrı-ayrı yerlərə basdırılmasıdır.

başqa-başqa yerlərdədi.
Nemət ünvanı su içən quşlardan soruşdum,
gördüm ki, ruzimiz göylərdədi.

Dünya bir səs-küylü bazar,
hər kəs öz aldığını satar.
Qadın kimi gözəldir Siyob²⁵.
o hər səhər zəhmətin boyasıyla süslənir,
günortalar əziyyətin zənbilini daşıyır,
axşamlarsa əliboş qalmağın şövqünü yaşayır.

Divarlarına Quran səsi hopmuş,
ayələr hörülmüş,
hədislər boyanmış,
ibrət hekayətlərinin nəqsləri vurulmuş
ibadət sarayına²⁶ baxıram,
qəfil bir qadın keçir önümdən,
heç zaman səsinə eşitməyəcəyim bir qadın,
torpağı incitməyən yerisiylə uzaqlaşır
və günahların astarı sökülür yaddaşımda,
və beləcə ruhum bədənimə qarışır.
Başımı qaldırıb göy üzünə baxıram,

---

²⁵ “Siyop” Səmərqənddə böyük, tarixi bir bazardır. Burada zəhmətkeşlər, hamballar, alverçilər, nemətlər, bir sözlə, çox şey orta əsrləri xatırladır.

²⁶ Bibixanım məscidi nəzərdə tutulur.

bizim olmayan,
ancaq bizimlə olan dünyaya,
saatım gələcəyə tələsir
və yaxamdan tutub məni sirkələyən biri
əliyəri illərin hamının gözündən yayınıb
ömrümdən oğurladığı günləri göstərir.

Tutuquşuya söyüş öyrədən dəcəl uşağın,
xatırlamadığı sözlərə qarışıb keçmiş.
Şəhər yaşamağa həvəslidir
gənc qızı sevən qoca kişi sayaq,²⁷
xəyallar keçmişin ağrılarını soyudur,
ilk sevgi unudulmur,²⁸
ilk məhəbbət əbədidir,
şəhərin yaddaşında yaşayan xoşbəxtlik hissi
qələbə sevincini müjdələyən
çaparların yolda ölənlərinin hünəridir.²⁹

---

²⁷ Harold Lemb yazır ki, “Teymur Səmərqəndi qoca kişi cavan qızı sevdiyi kimi sevib”.

²⁸ Səmərqənd Əmir Teymurun “ilk məhəbbəti” idi, o, ilk böyük qələbəsini həmin vilayətdə qazanaraq bu şəhəri əldə etmişdi. Səmərqənd Əmir Teymura özünəinam bəxş etmişdi deyə şəhəri uğurlarının səbəbkarı kimi sevirdi.

²⁹ Əmir Teymurun göstərişinə əsasən çaparlar, qasidlər atları ölənə qədər çapırmışlar. Ancaq bu şəkildə məktubları, gərəkli xəbərləri lazımı ünvana vaxtında çatdırırdılar. Buna görə də imperiya ərazisində yol boyu getdikcə çoxlu ölmüş atlar görmək olurmuş.

Ey Şərqin Roması,³⁰
ay qanlı döyüşlərin
qabırğasından yaranan zəfər Həvvəsi,
ağasını gözləyən
faytonçu tələskənliyində itirdin
bütün qazandıqlarını,
xəzinə xizəyindən yıxılaraq sındırdın
əbədiyyən sənin olmayanlarını...

Dünyanı behişt bağına döndərib,
sonra cəhənnəm köynəyi geyindirilər,
harının qəfil başlayan qara günləri kimi
ağardı şəhərin siyah zülfü,
qüdrət qırışlarını düzləyib torpağa yapışdırdı
yandırılan səadət evlərinin taxta sütunlarının
kömürüylə qızdırılan ütü.

Mənə öyüdnamələrdən misal gətirməyin:
qamış qələmləri bihudə zəhmətlərin
tərli yalanlarına batırıb yazıblar,
həkkak fışdırığıyla hopub divarlara,
qaliblərin ibrətli sözləri,

---

³⁰ Əsasən “Şərqin incisi” adlandırılan Səmərqənddə bəzən “Şərqin Roması” da deyirlər.

at azan bağlarda³¹
çoxdan sönüb zəfər çıraqının şöləsi.

Vaxtın bazarında
hərə öz sata bildiyi qiymətə satır ömrünü,
həyat ticarətə təşviqkar hökmdar³² kimi
bazarda daha çox mal olmasını istəyir
və beləcə ən yeyin addımıyla belə
kölgəsini tapdaya bilməyənlər
miniyni əcəl kölgəliyinə hōrükleyir.

Hər kəs köynəyində bir məktub
qasid, çapar tələskənliyi ilə çapır,
qaranəfəs atlarını haldan salır,
zaval küləklərini geridə qoyur,
günəşi “gecə-gündüz nəğməsi”ylə uyudur
və özündən keçmişə
at cəsədləri,

---

³¹ Səmərqənddəki “Təxti-Qərəş” bağı nəzərdə tutulur. Deyilənə görə Səmərqənddəki bu bağ (park) o qədər böyük imiş ki, bir adam atını itirib, 6 ay sərəsər axtarandan sonra tapıb.

³² Əmir Teymur Səmərqənd bazarlarını inkişaf etdirirdi. O, insanları ticarətə həvəsləndirərək bazarları çoxlu mallarla doldurtdurmuşdu. Ticarətin bu səviyyədə inkişafına səbəb şəhərin tam təhlükəsiz olması ilə bağlı idi, tarixçilər yazırlar ki, gecə-gündüz əlində bir torba qızılla Səmərqənddə gəzsəyidin sənə heç bir xətər toxunmazdı.

sovrulmamış toz burulğanı,
yorğun ömür qoyur.
mənzil başına tələsir,
rəhm etmədən həkdən salır özünü
və əlbəəl yetirdiyi məktubdan
əzrail müjdələyir ona öləcəyi günü.

Fərid Hüseynin "Səmərqənd divanı" poetik silsiləsi haqqında Azərbaycan ədiblərinin müxtəlif mətbuat orqanlarında yer alan məqalə və müsahibələrindəki fikirlər

Fərid Hüseyn "Səmərqənd divanı" adlı poetik silsilə yazıb. Mən hesab edirəm ki, bu əsər çağdaş Azərbaycan poeziyasında son illərdə yazılmış poetik hadisədir.

SƏLİM BABULLAOĞLU
(Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin
Bədii Tərcümə və Ədəbi Əlaqələr
Mərkəzinin sədri, şair, tərcüməçi)
(moderator.az, 04.03.2019, müsahibə)

"Səmərqənd divanı"nda daxili "süjet" mütəhərrikdir, özü-özünü qırıb parçalayır, sonra qırıqları bir araya gətirir, kompozisiya vahidi olan üslubi funksionallıq sıçrayışlarla irəliləyir. Ancaq bu sıçrayışlar daxili "dramaturji xəttə", "iç-içə geydirilmiş poetik təhkiyə müstəvisində" həll edilir və zamanla dərinlərə işləyib orda gizlənir, görünməz olur. Divan, əslində eyni zamanda həm monoloq, həm də dialoqdur.

Şairin özüylə, zəmanə ilə, deyə bilmədiklərinin rahat, hətta qafiyələrlə süslənmiş ifadə etdikləriylə. Nəticədə nə alınır? Bunu izah etmək yox, duymaq olar. Bu silsilə şairin Səmərqənddə gördüklərinin, hiss etdiklərinin bütün ömrü boyu yaşadıkları ilə həm oppozisiyası, həm də hardasa barışmasıdır, yəni özündən kənara qoyub tamaşa etməsidir. Silsilə məhz bu məqamı əks etdirir. Həm də, qəlbinə səcdə etməsini.

CAVANŞİR YUSİFLİ,

Filologiya elmləri doktoru

*(“Səmərqəndə yağan qar” məqaləsi,
“Ədəbiyyat qəzeti”, 29.11.2018)*

Fərid Hüseynin “Səmərqənd divanı”ı bədii ilhamdan, həqiqi yaşantıdan yaranıb. Xaqani Şirvaninin “Mədəin xərabələri” kimi Fərid Hüseynin “Səmərqənd divanı”ı da dünyanın, həyatın faniliyi haqqındadır. Mən bilmirəm Səmərqənddə nə görüb, necə olub, amma bu poetik silsilə göstərir ki, F.Hüseyn orda faniliyin, ölümün nəfəsini duyub. Bu onun özünəməxsus fənafillahıdır.

ƏSƏD CAHANGİR

Ədəbi tənqidçi

(fabula.az, 26.10.2018, müsahibə)

Fərid Hüseynin poemasında namələmə qarşı diqqətli və həssas yanaşma ilə üz-üzə gəlirik. Namələmə qarşı məhz bu cür diqqətli münasibət də bütün həqiqi şeiriyyətin əsasında dayanır. Heç nəyə baxmayaraq məchulu aşkara çıxarmağa, namələmə çevirməyə çalışan analitik nəsrdən fərqli olaraq (əlbəttə ki, zəruri ikili ziddiyyətlərdən istifadə etməli olsaq) poeziya öz müdrikliyi ilə başa düşür ki, yaxınlaşma əbədidir və elə bu səbəbdən də Məkanda cəmlənən əşyaların, Zamanda yer alan hadisələrin olduğu kimi qalmalarına icazə verir, bir sözlə şair şahid rolunu öz üzərinə götürür.

NİCAT MƏMMƏDOV

(şair, tərcüməçi)

“Tərcüməçidən” adlı məqalə

Fərid Hüseynin "Səmərqənd divanı" poeziyamızda və həm də onun yaradıcılığında yeni mərhələyə keçidin başlanğıcı sayıla bilər. Fəridin bu şeirlər silsiləsi isə çox qərribədir, zamanlar güzgülü zal kimidir; hansı tərəfə dönsən, fanilik duyğusunun dəyişməz əksi ilə üz-üzə qalırsan.

KƏNAN HACI

Yazıçı, şair

(“Ədəbiyyat qəzeti”, 22.12.2018, “Faniyyətin əyaniliyi” məqaləsi)

Müəllif haqqında məlumat

Fərid Hüseyn 10 oktyabr 1989-cu ildə Azərbaycanın Kürdəmir şəhərində anadan olub. 2010-cu ildə Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin (ADMİU) Sənətşünaslıq fakültəsinin "Nəşriyyat işi və redaktətmə" ixtisasının bakalavr, 2013-cü ildə isə həmin universitetin "Kultralogiya" fakültəsinin "Mədəniyyətşünaslıq" ixtisasının magistr dərəcəsinə bitirib. Hazırda Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin dissertantıdır

Şeirləri ingilis, rus, Belarus, Ukrayna, serb, öz-bək, qazax, gürcü və türk dillərinə tərcümə edilərək dünyanın müxtəlif ölkələrdə çap olunub.

F.Hüseynin "Əlifba sırası", "Dözmək üçün məşq", "Qandalı görməsin", "Bir də heç vaxt", "Ömür – doğum günü hədiyyəmi", "Hər kəsin öz eşqi", "Əlvida ağacları", "Kəpənək dərəsi" adlı kitabları işıq üzə görüb.

Фарид ГУСЕЙН

САМАРКАНДСКИЙ
диван

поэтический цикл

Ташкент – 2019

Билим ва интеллектуал салоҳият

Руководитель проекта: *Самир Аббасов*

**Перевод
с азербайджанского** *Ниджата Мамедова*

Редактор: *Салим Бабуллаоглу*

*Книга издана в рамках проекта Азербайджанского
Культурного Центра имени Гейдара Алиева в
Республике Узбекиста*

Фарид Гусейн «Самаркандский диван»

В данной книге опубликован поэтический цикл «Самаркандский диван» одного из блестящих представителей современной азербайджанской литературы Фарида Гусейна. Этот блистательный цикл можно считать духовным памятником, с одной стороны, поэтическому чувству бренности бытия а, с другой, осмысленности человеческой жизни. В этой книге с особенной глубиной, с иным содержанием описана преходящая, но крайне дорогая жизнь, которую Аллах ниспослал не зря. Книга ценна еще и потому, что является поэтическим выражением единого духа, мышления и мировоззрения двух братских народов. Словом, поэтический цикл «Самаркандский диван» - достойный вклад в развитие азербайджано-узбекской литературы.

ISBN 978-9943-5321-6-8

От переводчика

Время и Пространство – главные герои этой поэмы талантливого азербайджанского поэта Фариды Гусейна. И если Пространство поэмы однозначно – Самарканд, то Время представлено тут сразу в трех своих ипостасях: прошлое, настоящее и неизбежное будущее («бренность», «прах» и «смерть», открывающие и закрывающие текст). В жанровом отношении читатель имеет дело с травелогом, закрепленным в русскоязычной поэзии «путевыми стихами» Бродского («Колыбельная Трескового мыса», «Темза в Челси», «Римские элегии», «Сан-Пьетро», «Пьяцца Маттеи», «На виа Джулия», «На виа Фунари», «Пристань Фагердала», «Декабрь во Флоренции», «Мексиканский дивертисмент»), а в поэзии азербайджанской впервые осознанно представленным оригинальным творчеством замечательного переводчика Бродского на азербайджанский язык поэта Салима Бабуллаоглу. В числе предшественников Фариды Гусейна, уже обращавшихся к узбекскому топосу, стоит особо под-

черкнуть имя Сигизмунда Кржижановского с его «Записками странника» (1933) – *узбекистанскими импрессиями*. В одном из писем Кржижановского того времени и того места можно прочесть следующие замечания: «Я уже пятый день в Самарканде. Очень любопытно. Первый день я метался, стараясь сразу охватить всё, а затем понял, что лучше не форсировать неизвестное и брать его постепенно».

В поэме Фариды Гусейна мы сталкиваемся именно с таким бережным и чутким приближением к неизвестному. И это бережное отношение к неизвестному лежит в основе всей настоящей поэзии. В отличие от аналитической прозы (если уж пользоваться неизбежными бинарными оппозициями), стремящейся во что бы то ни стало выявить X, сделать неизвестное известным, мудрая поэзия понимает, что приближение бесконечно и, потому, позволяет вещам, населяющим Пространство, событиям, населяющим Время, пребывать такими, какие они есть – поэт берет на себя роль свидетеля.

Беря на себя роль свидетеля, Фарид Гусейн отстаивает удел человеческий перед рекой времен, которая «в своем стремленьи / Уносит все дела людей / И топит в пропасти забвенья / Народы, царства и царей» (Державин).

Сопротивляться этому бурному потоку Фариду Гусейну помогает сама атмосфера, сам воздух Самарканда – Восточного Рима. Как писала А. Ахматова в записных книжках: «Кто видел Рим, тому больше нечего видеть». И, перефразировав последние строки «Римских элегий» главного из «ахматовских сирот» – Иосифа Бродского, мы можем уверенно сказать: Поэт был в Самарканде; Был залит светом; И этого света ему хватит на всю длину потемок.

Ниджат Мамедов

САМАРКАНДСКИЙ «ДИВАН»

(поэтический цикл)

Посвящается чувству бренности...

*Представь ту пору, взглядишь попристальней в нее,
Собрание всё то же, и место то же место.*

*Звучит там: ступай ты твердо, спокойно
слезы проливай,
Мы стали прахом, и ты есть прах живой.*

Хагани Ширвани, «Развалины Медаина»

Сейчас я дышу в городе,
Пропахшем историей,
Живущем в окружении теней,
Городе, где утонули в шуме
Перезвон клинков и копыт,
Дышу воздухом, пропитанным стоном.
Как ни крути, в один из прекрасных дней
Судьба склоняет наше чело на грудь¹
И человек в доме сердца своего
Не отходит от исповеди – вот так он
Поклоняется покаянию и душе.

---

¹ В Восточной литературе этот символ больше применяется к бутону и используется в переносном смысле

Истории не привыкать жить безмолвно,
Нам не привыкать
Внимать звукам удалившихся шагов:
В кровавых дворцах,
Незаживающих ранах.
Смотрю на мир
Не различающим взглядом,
Так как многое не таково
Как нам рассказывают...

Изучаю историю сына человеческого:
Настает время и человек,
Уйдя из-под пристальных взглядов,
Жаждет ощутить свою насыщенность,
Вот тогда он бежит от постов,
От дарованного имени,
Будущего,
Рая,
Отныне он не боится быть
Прикованным к скалам с пустыми руками.

Смотрю на имена на стене,
На крепости, обмазанные
Глиной вперемешку с золотом, —
На жажду человека
Запечатлеться в бессмертии
Во что бы то ни стало —

На жажду прожить долго,
На жажду бренности о вечном,
К воротам людей, которых забудут,
Пристают руки
От стертых людских следов.

О Каллиграф,
Ни скульсем²,
Ни насталигом³,
Ни куфи⁴
Не пиши мое имя на коже,
Я зарыл свое имя повсюду,
Где буду предан забвению.
Увидят, если глянут внимательно,
С каждой таблички могут прочесть мое имя
Те, кто меня не простил.

---

² Скульс – одна из разновидностей классической каллиграфии, применяемая в арабском языке, создана в X веке знаменитым арабским каллиграфом Абу Али Мухаммедом ибн Мугля

³ Почерк насталиг создан в конце XIV века в результате синтеза почерков насх и талиг и впоследствии стал одним из видов художественного письма арабского алфавита. Насталиг создан знаменитым каллиграфом Мир Али Табризи

⁴ Древний почерк куфи появился в VII веке. Арабская графика была создана Имамом Али на основе древнейшего почерка куфи. Первые экземпляры Корана были написаны именно этим почерком

Теперь во дворцах, украшенных золотом,
Совесьь века нынешнего пьянеет
От сладости колыбельных прошлых веков.
О Каллиграф, не переписывай
Песни прошлого, –
Может, лишь преданное забвению
Проживает свою истинную судьбу.

Настает день, когда
Людей, которых по праздникам
Ты обходил дом за домом,
Обходишь могилу за могилой,
О Каллиграф, ты не сможешь ни «нарисовать»,
Ни написать
Сульсем,
Куфи,
Насталигом
Стрелку, указывающую путь
От люльки до могилы.

По мере того, как больше брожу по миру,
Всё больше вижу –
Сильнее стыжусь опыта на лице истории.
Понимаю, что человек своей мощью,
Мечом,
И так называемой победой,
Поит уксусом справедливость своего сердца.

История днем и ночью
Скребет рану на лице прошлого,
Царства, гордящиеся
Морями крови,
Холмами из отрубленных голов,
Живут точно пятна
На рубахе карты,
Которую надевает история.

История изнывает от скуки,
Я вижу это по правителям,
Которых она плодит,
По судьбам, которыми
Она вертит, точно безумец
Своей головой.

Оказывается, ложь и правда,
Быль и небыль – сиамские близнецы,
Когда умирает один, не выживает и другой.
Потому каждая эпоха
Поливает наши пустыни сердец,
Дома,
Дворы,
Треснувшую могилу судьбы,
Руины жизни
Своею ложью, каждое время – своею правдой.

Я стою там, где
Еле дышит душа,
Падает тень на лица,
Рыдают руки,
Переполняется чаша терпения.
Мгновения, которые я сейчас проживаю,
Даже краем глаза не глядят на причины,
Темный лик времени
Умер в глазах нетопыря,
Удача сегодняшнего дня
Ушла восвоеси в будущем нашем.

Пирамиды, воздвигнутые из человеческих голов,
Поделенные гаремы,
Дворцы с именем Аллаха на стенах,
Правитель, говоривший «Пусть те, кто не верит в
наши силы,
Поверит в то, что мы воздвигли»⁵,
Спи спокойно в своей могиле,
Отбери там, где находишься,
У будущего
Волку времени – предавать забвению.

Теперь словесная эквилибристика поэтов,
Цепи сомнения ученых,

---

⁵ Эта мысль принадлежит Эмиру Теймуру

Небесный алфавит звездочетов,
Соловьи похвалы придворных
Набились в необъятное блюдо
На оборотной стороне
Зеркала истории, –
Приютились в бесприютности
Судного дня.
Миражи побед,
Выстроенные как бусинки на нитке,
Выкатились из рук судьи времени,
Люди совершают паломничество к могилам
Правителя, праведника, ученого,
И падают ниц в поклоне бренности.

Смотрю на эту немую могилу –
На этот безмолвный, черный камень⁶.
Пусть вечное небо принесет мне свидетельство
На языке дождя, под которым он⁷ мок,
Солнца, которое его жгло,
Тумана, в котором он пропадал,
Скажите: ты пришел на земли,
Пустыни,

---

⁶ Имеется в виду гробница Эмира Теймура, погребенного в самаркандском мавзолее «Гюр-Эмир»

⁷ Имеется в виду Эмир Теймур

Дворцы, над которыми мы царили,
Скажите: дворцы из красного кирпича,
Мечи, покрытые сусальным золотом,
Яркие шелка –
Заалевшая от смущения щека
Истины, стоящей
Перед этими черными камнями,
Скажите: эта немая могила –
Указательный палец
Поперек губ героизма.

Смерть прячет точно пчела свое жало
Наш последний шаг
В одном из дней, полном жизни.
Жизнь приютила наши дни
На родине бренности.

Как вода, остужающая страсть,
История убивает победы
На грубом лице жизни.
И внуки поражения
Рождаются один чуднее другого.

Однажды в нашей жизни рождается потеря,
Чтобы встряхнуть нас,

Порастрясти,
Чтоб напомнить:
Есть нежданные вами смерти⁸,
Непривычная боль,
Страдания, которых вы еще не вкусили.
Время, увидев горе и неудачу в обнимку,
Увидев в обнимку мечты и недостижимое,
Закрывает перед человеком свои двери
Со скрежетом городских ворот,
И в сердце мира настает тишина,
Схожая с безмолвием Шахи-зинде⁹.

Оглядываюсь на небеса,
Что учат любви к недостижимому,
На звезды, что могу разглядеть,
На безграничную ширь,
Как молчалива,
Как безмолвна,

---

⁸ Теймур, вся жизнь которого прошла в сражениях и который воспринимал смерть как обыденное явление, был ошеломлен смертью Джахангира – своего первого ребенка, и не мог примириться с этой потерей

⁹ Шахи-зинде – один из основных архитектурных комплексов в Самарканде. Здесь находятся многочисленные гробницы, где погребены члены рода Теймура, а также святые личности. Это место считается также кладбищем

Как стойка
Эта громада свидетельства.
Люди, изучившие по единственной ошибке¹⁰
Путешествие звезд,
Любовь вышины,
Дни года,
Те, кто впитали в кельях науку¹¹,
Сшитые вами рубахи назиданий
Малы смельчакам невежества,
Люди сейчас не находят времени посмотреть на небо —
Больше никто не учится у неба молчанию.

---

¹⁰ В этой строке имеется в виду обсерватория и мавзолей Улугбека, деятельность тамошних людей науки. Улугбек (Султан Аль ауд дёвле Улуг бек Гюркан, Тургай Мирза) возглавлял династию тимуридов с 1447-го года, построил медресе и обсерваторию, годы его правления занимают важнейшее место в истории науки и искусства средних веков как эпоха стремительного развития науки.

¹¹ Постройка келий внутри зданий характерный для суфийской философии и нравственности архитектурный стиль. В Самарканде в большинстве построек есть кельи. Кельи символизируют размышление о смерти, понятие «умирания до наступления смерти», брэнность, мимолетность, сиюминутность. В то же время подобные кельи пропагандируют возможность жизни в тесноте, в небольшом пространстве, нестяжательство.

Покуда за дверьми, где склоняются головы¹²,
Не будут сидеть люди, не сгибающие шею другим,
Никогда не выпрямятся согбенные станы,
Не будут слышны прерванные голоса...
Слова в сердце поэта ждут судного дня,
Слова, которые мы не смогли высказать,
Слова, которые мы задушили в люльке,
Слова, которые мы промолчали,
Однажды эти малютки
Поднимутся из люлек,
Разорвут свои узы
И обовьют ими нам шею,
И потащат нас вдоль всей нашей лживой жизни.

В темнице времени
Цепями интриг
Скованны наши ноги,
Руки,
Наши бессчетные, словно песчинки, грехи

---

¹² В трех медресе – медресе Улугбека (XV век), медресе Шир-Дор (XVII век) и медресе Тилла-Кары (XVII век) – на знаменитой площади «Регистан» («песочная площадь; страна песка») в Самарканде двери низкие. Этот строительный стиль внушает мысль о том, что при входе в дверь науки, познания надо склонять голову, быть скромным и почтительным.

Иссушили моря мечтаний
И приучили нас к пустыням.

Ни раздумьями,
Ни рассуждениями,
Ни оттачиванием ума
Не найти смысла жизни,
Цели этого мира,
Точно живую воду.
И не утешить в этой жизни,
Напоминающей тимурские шахматы¹³,
Свою совесть,
Чьи не заживают раны,
Чья боль не проходит.

Мы чудные полководцы,
Живущие под пятой звезд,
Под затрещинами солнца:
Вроде сражаемся,
Проливаем кровь,

---

¹³ Эмир Теймур любил играть в шахматы на большой доске. Он добавил к уже имеющимся фигурам двух верблюдов, двух жирафов, двух стражей, двух мантилей, визирей и еще несколько фигур, в результате чего игра и ходы значительно усложнились. Эта очень трудная, сложная, требующая острого ума игра называется «Тимурскими шахматами»

Пишем историю,
Считаем себя героями,
А на самом деле, мы – повар,
Готовящий отраву своему времени,
Неудавшиеся художники,
Красящие даты в красное и черное.

Прошлое отдает отзвуком
Воды, капающей в переполненную чашу,
Вчерашний день зарекся жить
И стариться днем сегодняшним,
Он ушел в затворничество – в келью истории.
А будущее, не зная предков своих, ожидает дня,
Когда отсчет поведется с него,
Вкус непрожитых дней кажется сладким ему...

О город¹⁴, ты как женщина,
Не устающая наводить красоту,
Не жалеющая румяны, сурьму,
Ты призывала прошлое к греху¹⁵,

---

¹⁴ Имеется в виду город Самарканд

¹⁵ О подстрекательстве красоты, обворожительности, величии Самарканда разные ученые пишут в переносном смысле, что сам город нашептывал на ухо Эмиру Теймуру: «не прекращай сражаться, грабь города и украшай меня награбленным». Будто бы Эмир Теймур днем и ночью сражался и брал трофеи, чтобы украсить Самарканд.

Надела лучшие краденые платья,
А теперь созвала всех глядеть на себя,
Хочешь, чтоб все своими глазами
Увидели как красота обратилась в камень,
Увидели немоту чуда,
Конец кокетства,
Хочешь, чтоб всё больше лиц
Отражалось в зеркалах бренности.

Мир – «гостиница» Ханегях¹⁶,
Украшает наш стол
Лучшими блюдами,
Сладостями,
Тут и парвардасы¹⁷,
И нахаби¹⁸,
И тахиби¹⁹.
Вкус свадебного наны²⁰ у нас на устах,

---

¹⁶ Это место относится к зданиям, входящим в комплекс медресе Улугбека и представляет собой постройку типа гостиницы, где принимали очень уважаемых личностей.

¹⁷ Употребляемые в Самарканде жареные орехоплодные.

¹⁸ Сладость, в Самарканде с чаем зачастую едят это кондитерское изделие

¹⁹ Разновидность халвы, которую готовят в Самарканде

²⁰ Особый хлеб, который пекут в Самарканде. Этот хлеб под названием «той наны» не черствеет даже на протяжении недели. Его украшают рисом, сахарным песком, а его вес больше, чем у обычного хлеба.

Устиляет нам место
Мягчайшими матрацами,
Легчайшими подушками,
А затем делает побратимом с такими страданиями,
Оставляет в нужде в таких лишениях,
Что всё начинает говорить от имени боли,
И вот так наша память лижет бывшее счастье
С образа женщины, чья впадинка на щеке –
Колодец преданности смеха.

Жила бесплодная женщина²¹,
Сердце свое обратившая в чрево,
Она считала себе попутчиком горе свое,
Что отправило на небеса «бары-хэмли»²²,
Ее ноги заплутали в легендах,
Ее честь обсуждалась народом,
Оказывается, те, кому оказалось мало красоты ее
любви,

---

²¹ Имеется в виду Биби-ханым. Супруга Эмира Теймура Биби-Ханым не произвела на свет детей, но совершила много добрых дел. Теперь ее гробница считается одним из святых мест Самарканда, семьи, у которых не рождаются дети, совершают к ней паломничество и надеются, что у них будет ребенок.

²² Это выражение означает «младенец в чреве». Одно из выражений, использованных в Коране, в суре «Аль-талак» - «Развод»

Сшили ей платье измены²³,
А время сыграло роль проныры портного,
Подгоняющего по размеру ложь и обман.

Эпоха – кладбище Даньял²⁴,
Справедливость не на каждом шагу,
А в разных местах.
Я спросил у пьющих воду птиц
О том, где живет благодать,
И увидел, что наш удел на небесах.

Мир – шумный базар,
Каждый продает то, что купил.
Сиёб²⁵ прекрасен как женщина,
Каждое утро он красится в краски труда,
Днем носит корзины усилий,

---

²³ Бытует ничем неподтвержденная история о том, что архитектор, строивший мечеть «Биби-ханым», выдвинул условие, чтоб та поцеловала его. Говорят, что архитектор выдвинул такое условие, чтоб сдать здание в срок.

²⁴ Могила пророка Даньяла в Самарканде длиной 18 метров. Причина этого в том, что мощи святого закопаны на расстоянии друг от друга.

²⁵ «Сийоп» большой, исторический базар в Самарканде. Здесь многое напоминает средние века – трудящиеся, носильщики, торговцы, яства.

А по вечерам наслаждается тем,
Что остался с пустыми руками.

Смотрю на дворцы поклонения²⁶,
Чьи стены впитали чтение Корана
И украшены аятами,
Хадисами,
Узорами наставлений,
Внезапно передо мной проходит женщина,
Женщина, голоса которой мне никогда не
услышать,
Удаляется шагом, не причиняющим боль земле
И в моей памяти расходится шов грехов,
Мой дух мешается с плотью.

Поднимаю голову, смотрю на небо,
На мир, который не наш,
Но который есть вместе с нами,
Мои часы спешат к будущему
И некто, трясуший меня за ворот,
Показывает мне дни, что вороватые годы
Тайком ото всех выкрали из жизни моей.

Прошлое смешалось со словами,
Что не вспомнит проказник,

---

²⁶ Имеется в виду мечеть Бибиханым.

Учивший попугая ругаться.

Город жаждет жить

Точно старик, любящий молодую девушку²⁷,

Грезы остужают боль прошлого,

Первая любовь не забывается²⁸,

Первая любовь вечна,

Чувство счастья, живущее в памяти города –

Это храбрость павших в пути коней²⁹

Гонцов, несущих весть о победе.

О Восточный Рим³⁰,

О Ева победы, рожденная

Из ребра кровавых сражений,

Ты растеряла всё нажитое

В спешке фэтонщика,

Дожидающегося своего хозяина,

---

²⁷ Гарольд Лемб пишет, что «Теймур любил Самарканд как старик молодую девушку»

²⁸ Самарканд был «первой любовью» Эмира Теймура, он завоевал первую победу в этом краю, и взял этот город. Самарканд даровал Эмиру Теймуру веру в себя, потому он любил этот город как виновника своих успехов.

²⁹ По указу Эмира Теймура гонцы загоняли лошадей до смерти. И только благодаря этому могли в срок донести письма и важные новости. Потому во всей империи на протяжении дорог можно было увидеть трупы лошадей.

³⁰ Самарканд, обычно именуемый «Жемчужиной Востока», порой называют и «Восточным Римом»

Ты упала с лыж сокровищ
И сломала то, что никогда тебе не
принадлежало...

Мир превратили в райский сад,
А затем в сущий ад,
Поседели черные волосы города
Точно внезапно наставшие тяжкие дни богача,
Утюг, нагретый угольями
От деревянных столбов сожженных домов
счастья,
Спрявил складки мощи и в землю вдавил.

Не приводите мне примеры из сборников
наставлений:

Камышовые перья обмакнули в чернила
Потной лжи тщетных усилий,
Со свистом резчика впитались в стены
Назидания победителей,
В садах, где теряются кони³¹,
Давно погас свет триумфального факела.

---

³¹ Имеется в виду сад «Тахти-Гереш» в Самарканде. Говорят, что этот сад (парк) в Самарканде был настолько велик, что некто, потеряв там коня, нашел его после 6 месяцев неустанного поиска

На базаре времени
Каждый продает собственную жизнь за сколько
умеет,
Жизнь словно правитель, подстегивающий
торговлю³²,
Хочет, чтоб на рынке было больше товаров,
И вот так те, кому не наступить на свою тень
Даже проворными шагами,
Вплетают повозку в тенета смерти.

У каждого за пазухой письмо,
Гонец скачет что есть мочи,
Выбивая коней из сил,
Оставляя позади ветер жалости,
Укачивая солнце «песней ночи и дня»,
И оставляет в прошлом от себя
Трупы коней,
Пыльный вихрь,
Усталую жизнь.

---

³² Эмир Теймур развивал самаркандские рынки. Он, побуждая людей к торговле, приказал заполнить рынки всевозможным товаром. Причиной столь широкого развития торговли являлось то, что город был совершенно безопасен. Историки пишут, что гуляй по Самарканду днем и ночью с мешком золота в руках, никто не причинил бы тебе вреда.

Он спешит доставить весть,
Нисколько себя не жалеет
И в письме, что он передает из рук в руки,
Азраил оповещает его о дне смерти.

**Высказывания деятелей азербайджанской
литературы о поэтическом цикле
«Самаркандский диван» Фариды Гусейна в
статьях и интервью, опубликованных в
различных периодических изданиях**

Я полагаю, что «Самаркандский диван»
Фарида Гусейна является событием в современ-
ной азербайджанской поэзии последних лет

Салим Бабуллаоглу
(председатель Центра художественного
перевода и литературных связей Союза
Писателей Азербайджана, поэт, переводчик)
(*moderator.az, 04.03.2019, интервью*)

Внутренний сюжет «Самаркандского дивана», будучи «подвижным», словно разрывается, затем эти обрывки воссоединяются, ввиду чего составляющая композиционную целостность стилистическая функциональность рывками движется вперед. Однако рывки эти осуществляются внутри временами невидимой, скрытной драматургической линии, в пластах поэтической автор-

ской речи, наслаиваемых друг на дружку. Диван, на самом деле, одновременно является и монологом, и диалогом, с самим поэтом, со временем. То, что в итоге, можно лишь прочувствовать, но не объяснить. Этот цикл можно назвать и оппозицией, и примирением поэта с увиденным и прочувствованным не только в Самарканде, но и в течение всей жизни, сродни созерцания собственного внутреннего мира со стороны. Цикл вполне отражает именно эту специфическую черту – голос духовности.

Джаваншир Юсифли,
доктор филологических наук
(статья «Снега Самарканда», газета
«Эдебият газети», 29.11.2018)

«Самаркандский диван» Фариды Гусейны по-рожден, как художественным вдохновением, так и реально пережитыми ощущениями. Равно как и «Развалины Мадаина» Хагани Ширвани, «Самаркандский диван» Фариды Гусейны – сказание о преходящей жизни и мира в целом. Не скажу, что он увидел в древнем городе, как он пришел к таким ощущениям, однако судя по поэтическому циклу, автор именно там «почуял» запах бренности и смерти, в философском ее толковании, и

его особенность заключается именно в умении «поймать» то, что дано немногим избранным.

Асад Джахангир
Литературный критик
(fabula.az, 26.10.2018, интервью)

«Самаркандский диван» Фариды Гусейна может считаться переходом к новому этапу, как в национальной поэзии, так и в его творчестве. Этот поэтический цикл Фариды весьма поразителен и странен, времена там сродни зеркальному залу – куда ни повернись, окажешься лицом к лицу с неизменным отражением ощущения бренности и тленности.

Кянан Гаджи
Писатель, поэт
(статья «Явь бренности», 22.12.2018,
газета «Эдебият газети»)

Сведения об авторе

Фарид Гусейн родился 10 октября 1989 года в городе Кюрдамир Азербайджана. В 2010-м году окончил бакалавратуру по специальности «Издательское дело и редактирование» факультета искусствоведения Азербайджанского государственного университета культуры и искусства, в 2013-м году защитил степень магистра по специальности культуролог на одноименном факультете того же университета. В настоящее время является диссертантом Музея национальной азербайджанской литературы имени Низами Гянджави.

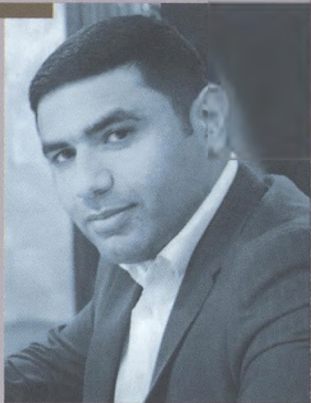
Его стихи изданы в различных странах мира в переводе на английский, русский, турецкий, украинский, белорусский, сербский, узбекский, казахский и грузинский языки. В оригинале опубликованы книги его стихов: «Алфавитный порядок», «Тренируя терпение», «Не видеть кандалов», «Больше никогда», «Жизнь – подарок на день рождения», «Каждому своя любовь», «Деревья разлуки» и «Урок бабочки».

Мундарижа

Сўзбоши	3
Самарқанд девони	5
Тарих ўтмиш вужудидаги	9
Фарид Хусайннинг “Самарқанд девони” шеърӣ туркуми ҳақида Озарбайжон адибларининг матбуот саҳифаларидан ўрин олган мақола ва мусохабаларда баён этган фикрлари	27
Ön söz	33
Səmərqənd “divanı”	35
Fərid Hüseynin “Səmərqənd divanı” poetik silsiləsi haqqında Azərbaycan ədəblərinin müxtəlif mətbuat orqanlarında yer alan məqalə və müsahibələrindəki fikirlər	55
Müəllif haqqında məlumat	58
От переводчика	61
Самаркандский «диван»	64

Высказывания деятелей азербайджанской литературы о поэтическом цикле «Самаркандский диван» Фариды Гусейна в статьях и интервью, опубликованных в различных периодических изданиях	85
Сведения об авторе	88

Кайдлар учун

Фарид ҲУСАЙН

Фарид Ҳусайн 1989-йилнинг 10-октябрида Озарбайжоннинг Курдамир шаҳрида дунёга келган. 2010-йилда Озарбайжон Давлат маданият ва санъат университетининг (ОДМСУ) санъатшунослик факультетини “Нашриёт иши ва муҳаррирлик” ихтисоси бўйича бакалавр, 2013-йилда эса мазкур университетнинг “Культурология” факультетини “Маданиятшунослик” ихтисоси бўйича магистр даражасида тугатган. Ҳозирда Низомий Ганжавий номидаги Миллий Озарбайжон адабиёти музейининг диссертантидир.

Шеърлари англиз, рус, беларус, украин, серб, ўзбек, қozoқ, грузин ва турк тилларига таржима қилиниб, жаҳоннинг турли мамлакатларида чоп этилган. “Алифбо сираси”, “Бардош учун машқ”, “Кишан кўрмасин”, “Энди ҳеч қачон”, “Ҳаёт – туғилган кун ҳадясими?”, “Ҳар кимнинг ўз ишқи”, “Видо дарахтлари”, “Капалак дарси” номли китоблари дунё юзини кўрган.

